

minder dan een lelijk uiterlijk heeft met de grote, dikke neus en de donkere ogen, die zoeken naar bewustwording, ogen die de twijfel en het geluk kennen, ogen die voorbestemd zijn het leven in zijn hoogten en diepten te peilen, maar ogen, die ook in het leed hun glans van liefde tot de wereld, de mensen en de dingen niet verliezen, getuige een van de laatste zelfportretten die men hier gereproduceerd vindt. Hij staat daar als een koning van de geest, vol ingetogen maar diep zelfbewustzijn met een oosterse doek om het machtige voorhoofd en ogen die niet alleen maar kijken doch waarlijk zien. Rembrandt's zelfportretten markeren zijn langzame, gestage maar uiterst moeilijke zielegang als mens en kunstenaar. We kunnen die daarop volgen van de eerste glorievolle jaren af naar de langzame loutering door het leed tot de absolute verguizing in dat allerlaatste zelfportret, een prent, waarop hij ons aanstaart als een afwezige, verdwaasde grijsaard vol zelfironie, en waarvan het Nederlandse volk ten duidelijkste kan aflezen wat het zijn grootste schilder heeft aangedaan.

En toch is ook dit laatste zelfportret dat denken doet aan de ironische kop van een haveloze bedelaar, niet alleen maar bitterheid en droesem, in laatste instantie blijft het toch de kop van een mens, die tot de eenvoudige en gelukkige staat der kinderen is teruggekeerd en reeds verwijlt in de afglans van een hoger licht. De beeltenis van een, die geleden en gestreden heeft, die geleefd heeft en gedacht en gedroomd, maar die uiteindelijk tot de enig juiste conclusie kwam: dat het hier op aarde niet te vinden is, een die afstand van de wereld had gedaan voor een beter en glorievoller rijk daarboven en daarover kon lachen een lach die voor de wereld misschien vol ironie was, maar die voortkwam uit het besef afgerekend te hebben en op het punt te staan voor de reis naar omhoog. Rembrandt,

zo blijkt uit zijn gehele werk maar niet in de laatste plaats uit zijn zelfportretten, heeft de uiterste diepten gepeild en al vóór de laatste absolute afrekening was hij tot de wijsheid gekomen, die Rubens in zijn laatste zelfportret, zo schijnt het ons, eerst gaat dagen op het einde van zijn leven.

Weer zien wij daar de grote Peter Pauwel als kavalier gekleed in een costuum van uiterst verfijnde smaak en snit, waardig en zelfbewust is als steeds zijn houding. Doch aan het gelaat is de baard dunner, het gelaat dat weleer gevuld was en knap, is ingevallen en de oogleden hangen ietwat vermoeid neer over de pupillen. Het is alsof een weinig droef zijn blik heengaat over het feest dat zijn leven was. Als een vraag is dit zelfportret, een vraag zoals men die zich stelt na een uitgelaten festijn wanneer de borden leeg zijn en de roemers dooreengevallen op het damast liggen, de bloemen ter tafel zich sluiten en verflensen onder de bedorven lucht van de zaal waar te vele mensen bijeen waren, de vraag: was dit nu alles?

Doch de dagen van Rubens waren te kort om in zijn werk op die vraag nog een antwoord te kunnen geven. Op 5 April 1640 werden de handen van deze schilderreus door een verlamming aangetast. Maar tot werkeloosheid zou deze levendige geest niet lang gedoemd zijn, op 30 Mei van dat zelfde jaar, op het hoogst van de lente, eindigde het lange, ruisende feest van zijn leven.

Rembrandt en Rubens, Noord en Zuid, twee van de allergrootste kunstenaars uit onze geschiedenis. Wij kunnen en mogen niet beslissen wie van beide de grootste was, dat kan alleen een kwestie zijn van persoonlijke voorkeur, doch wat wij wél kunnen en zelfs moeten doen — en het is ook het enige — is bij het zien van de scheppingen hunner geest, ons innerlijk zo wijd mogelijk openstellen en stil zijn, — zeer stil.

UIT DE RECHTSZAAL

door JAN H. DE GROOT

KINDEREN VECHTEN

VOOR HUN MOEDER

Een kleine, ronde, al wat oudere vrouw met grijzende haren, luistert in de beklagdenbank naar de procureur-fiscaal van het Bijzondere Gerechtshof, die met eentonige stem de bedreven daden opsomt, welke haar op deze zonnige zomermorgen voor haar rechters hebben gebracht. Deze vrouw heeft in Mei en Juni 1942 de Joodse zusters S. aan een tweetal politieagenten aangewezen. De eerste in de Spaarnedammerstraat, de tweede op het Rembrandtplein.

Een verraadzaak, zoals er zo velen reeds behandeld werden voor de lange groene tafel met de getabberde en gebefte heren. Zij is een beetje doof en daarom mag ze vlak bij het hekje zitten waar de getuigen met twee plechtig geheven vingers de eed afleggen en zweren de waarheid, niets dan de waarheid te zullen zeggen.

De beide agenten vertellen hun belevenissen. 't Is alles duidelijk. Verraad. De president kan er geen

ander woord voor vinden. De jonge, blonde raadsman met de witte lus van zijn bef als een vaantje boven de kraag van zijn toga, loopt onrustig heen en weer.

Hij weet precies hoe de zaak hier ligt. De kort afgebeten, luide woorden, die de president tot het moedertje richt, irriteren hem.

Ook hij heeft getuigen opgeroepen en hij wordt pas rustig als de eerste dochter van verdachte binnenkomt.

„Deze vrouw is uw moeder?”

Zij knikt.

„Is het u bekend dat het leven van uw vader en moeder verre van gelukkig is?” vraagt de president.

En dan verandert er ineens iets in de plechtige sfeer van de rechtzaal.

Met luide stem, soms verstikt door tranen, vertelt de jonge vrouw hoe haar vader zijn echtgenote en vijf kinderen in de steek liet om met een der zusters samen te leven. Hoe haar moeder ploeterde om het gezin in stand te houden, hoe zij streed en vocht en het leven soms niet meer aan kon. Hoe de beide zusters haar moeder sarden en hoonden, alsof het niet voldoende was dat zij reeds de man hadden ingepalmd.

„Moeder moest de toe'lage halen bij de vrouw die het met vader hield,” roept zij plotseling verontwaardigd uit om deze doorlopende vernedering.

Heel de ellende van een vernield huwelijksleven treedt aan het daglicht.

Er verschijnt een tweede dochter. Met een van ontroering trillende stem getuigt zij van de zorg waarmede moeder de kinderen omringde en haar emotie wordt haar de baas als ze haar vader aanklaagt, die hun liet hongeren en met felle stem de beide vrouwen typeert met hun sadistisch getreiter: „Jij hebt je man lekker niet”.

Een zoon volgt de dochter. Ook zijn stem is luid van opwinding. Eindelijk kan hij het lang verkropte onrecht eens voor rechters uitschreeuwen.

„Als alle moeders zo waren als zij (hij knikt naar de vrouw die stil voor zich heen zit te snikken), de wereld zou er beter uitzien. Moeder heeft voor ons gestreden en gevochten en nu lijdt zij voor ons,” roept hij uit.

De jongste dochter verschijnt. Zij is al getrouwd. „Dat wij allemaal zo goed zijn terecht gekomen, danken wij aan moeder,” zegt ze. „Vader heeft alles gedaan, alles en nog eens alles om ons stuk te maken.”

„Hield uw moeder van uw vader?” vraagt de president.

„Moeder hield veel van vader, aan haar heeft het niet gelegen om een breuk te voorkomen.”

Deze machtige wolk van getuigen maakt een diepe indruk. De bezoekers op de tribune kampen met hun tranen; de kinderen van deze vrouw laten ze de vrije loop. Zij vechten om het behoud van hun moeder. Het is bij alle droefenis een wonderlijke heerlijkheid, dit vurig pleiten, dit overgegeven strijden te ervaren. Deze, bijna tot wanhoop gebrachte vrouw heeft zich willen verlossen van haar kwelduivels.

„Ziet u in dat u fout hebt gedaan deze vrouwen bij de politie aan te geven, ondanks alles wat ze u en uw kinderen aandeden?”

De stem van de president klinkt mild nu.

De vrouw knikt. Ze heeft niet voorzien dat het aanbrenge zalke ernstige gevolgen had kunnen hebben.

Haar man, die als getuige eveneens is gedagvaard is niet verschenen.

„Dat lijkt me begrijpelijk,” zegt de president met een dreiging in zijn stem.

* * *

De procureur-fiscaal is opgestaan. Hij houdt een kort requisitoir. De gezusters S. blijken niet naar Duitsland getransporteerd te zijn. Hij beziet de motieven die tot haar daad hebben gedreven en het zware leven dat zij door toedoen van haar man en zijn vriendinnen heeft moeten leven. Hij eist één jaar waarvan 9 maanden voorwaardelijk met aftrek van de drie maanden in voorarrest doorgebracht.

Voordat de verdediger het woord wordt verleend, kondigt de president aan dat het Hof onmiddellijk na het pleidooi uitspraak zal doen.

Dat maakt de taak van de advocaat makkelijk. Het is reeds duidelijk. Deze verdachte wordt aanstonds in vrijheid gesteld.

Als het Hof uit de raadkamer terugkeert luidt het vonnis drie maanden met aftrek van preventieve hechtenis.

„Dat betekent dat u naar huis gaat,” verduidelijkt de president.

Buiten op de corridor is er plotseling een gedrang. Wij weten niet of het precies volgens de voorschriften is, maar al de kinderen omhelzen schreiend hun voor het laatst weggeleide moeder. Met een uur zal zij thuis zijn.

Daar is haar zoon. Hij neemt zijn moeder in de armen of hij haar niet meer wil loslaten.

„Nou, nou, nou is het goed,” zegt de bewaker, maar het lijkt wel of hij zijn stem niet helemaal in bedwang heeft.